

DEN OM NATIONALISM, LIVSFARLIGA HISTORIEBRUK OCH HISTORIEN VÄGEN TILL FÖRSONING

Texter till Del 3 Vägen till försoning

Röster från Srebrenica och Haag



Emina Hajdarević från Srebrenica visar ett tummat fotografi på sonen Edin som blev 16 år. Han försvann i samband med massakern i Srebrenica 1995 och har aldrig återfunnits.

Foto: Adam Haglund

Emina Hajdarević: "Kanske är det mig det är fel på"

Emina Hajdarević bor tillsammans med sin 90-åriga mamma i ett enkelt hus med vidunderlig utsikt över den gröna dalen som är Srebrenica. Här är hon född och uppvuxen och här har hon uppfostrat sina barn.

Hon visar ett tummat fotografi på sonen Edin. Håret är mörkt och kortklippt, ögonen blå. Han kikar med lite tveksam blick mot fotografen. Ser snäll och lite osäker ut.

Edin Hajdarević blev 16 år. Han försvann i samband med massakern i Srebrenica 1995 och har aldrig återfunnits. Hans mor säger att hon vet var hans kropp finns, men att det inte går att ta sig till platsen eftersom den ännu, 15 år senare, inte har rensats på minor och blindgångare.

– Jag har aldrig levt i hopp om att min son överlevt. Från första stund insåg jag att han var död. Jag hörde från människor som sett honom försvinna in i skogen, att han dödats av serbiska soldater. Jag sörjer givetvis min man också – även han dog de där dagarna – men att förlora en son är något oerhört mycket värre. Ingen mor ska behöva gå igenom det, säger hon.

Emina Hajdarević har de senaste 15 åren levt med mer eller mindre konstant huvudvärk och att hon har haft en lång rad sjukdomar. Hon har tappat 20 kilo sedan kriget.

– När det började bli oroligt här i området flyttade vi först från huset och ner till en lägenhet i stan. När Srebrenica föll gjorde vi som alla andra och flydde till FN-förläggningen. Jag såg Mladić när han kom och beordrade soldaterna att skilja på män och kvinnor. Hade jag vetat vad som väntade min son så hade jag aldrig, aldrig släppt honom från mig.

Den hon pratar om är Ratko Mladić, serbisk general som förde befälet över de styrkor som i juli 1995 intog Srebrenica och under de följande dagarna genomförde vad FN-tribunalen i Haag senare har definierats som ett folkmord.

Ratko Mladić greps sommaren 2011 och fördes till Haag för att ställas inför rätta – en rättegång som bara befinner sig i sin linda, men som de flesta tror kommer att mynna ut i en fällande dom.

Emina Hajdarević säger att hon har förlorat tilltron till den så kallade internationella rättvisan. Livet kommer aldrig att bli vad det en gång var.

DEN OM NATIONALISM, LIVSFARLIGA HISTORIEBRUK OCH HISTORIEN VÄGEN TILL FÖRSONING

Hon säger att hon inte förnekar att många serber dog under kriget, men hon säger också att hon inte kan förmå sig själv att försonas och förlåta.

– Kanske är det mig det är fel på. Kanske borde jag försöka mer. Men jag kan faktiskt inte. Före kriget hade jag många serbiska vänner, idag har jag inga. På sin höjd klarar jag att heja på gatan, men även det bär emot.

Hajra Ćatić, Srebrenica: ”Jag skyller på den serbiska nationalismen”

Hajra Ćatić är trött och bitter. Hon bor i en liten lägenhet i utkanten av Srebrenica och konstaterar att snart två decennier av efterforskningar, utländska hjälpinsatser och rättsprocesser inte har förändrat så mycket.

– Livet i Srebrenica är som det är. Det är mest gamla människor som är här. De senaste fem åren har jag inte sett mycket till förändring. Definitivt inte till det bättre, snarare sämre i så fall.

Hon förlorade sin ena son, Nino, under massakern i Srebrenica. Hon vet att han är död, men hans kropp har aldrig återfunnits.

– Jag vet var min son finns någonstans. Det är sex personer som ligger där i skogen, säger ögonvittnen som jag pratat med. De dödades under det som skulle bli en vandring mot frihet, så tusentals män gav sig av genom skogen. På grund av minor har vi ännu inte kunnat komma till platsen. FN säger att de kommer att röja där, men det flyttas hela tiden fram.

Hon berättar att i juni 1995, efter flera års isolering i Srebrenica, kunde de med blotta ögat se hur den bosnienserbiska armén ryckte fram mot staden. Nino såg till att skicka sina föräldrar till FN-förläggningen utanför staden där de trodde att åtminstone den äldre befolkningen skulle få skydd. Själv gav han sig av med några kompisar för att försöka ta sig förbi de belägrande styrkorna. Han var 26 år när han dödades.

– Jag skyller det som hände på den serbiska nationalismen. Jag har svårt att umgås med serber idag. Vi hälsar på varandra, med det är inte mycket mer. Det kommer aldrig att kunna bli som det en gång var.

Om rättegångarna i Haag säger hon uppgivet:

– Vi är inte nöjda med det som händer i Haag. Straffen är för korta. Det är inte rättvisan som styr utan politiska avväganden.

Mirnes Lemeš och Salih Salihović: ”Det finns hopp”

Mirnes Lemeš och Salih Salihović var 12 respektive 13 år när Srebrenica attackerades. De minns hur de flydde in till stan med sina familjer, därefter till FN-förläggningen där de inte fick någon hjälp, för att sedan skickas från platsen tillsammans med sina mödrar. Hade de varit bara något år äldre så hade de gått samma öde till mötes som tusentals andra unga pojkar och män.

De har förlorat fäder och släktingar, men hävdar att de inte känner nå-

DEN OM NATIONALISM, LIVSFARLIGA HISTORIEBRUK OCH HISTORIEN VÄGEN TILL FÖRSONING

got hat. De vill se rättvisa skipas och krigsförbrytare dömas, men är noga med att etniciteten inte spelar någon roll. Alla skyldiga ska dömas.

– Jag tycker att det är bra att tribunalen i Haag finns. Den har framförallt hjälpt oss att hitta och identifiera döda. Sedan kan jag inte påstå att jag följer rättegångarna eller att de spelar så stor roll i mitt liv. Här har vi nog med bekymmer ändå, säger Salih Salihović.

Mirnes Lemeš fyler i att det absolut finns hopp för framtiden – hopp om försoning;

– Det som varit har varit. Jag tror inte på hämnd utan hoppas att människor ska kunna börja umgås över de etniska gränserna. Den äldre generationen är mer oförsonlig, men hos yngre tror jag att det finns ett intresse av att gå vidare.

Men försoning kommer inte av sig självt, konstaterar han. Det kommer att krävas möten mellan grupperna, och sådana behöver vi antagligen få hjälp med att arrangera. Gemensamma aktiviteter och seminarier där båda parter deltar är hans lösning på problemet.

Salih Salihović nickar eftertänksamt och håller med sin vän:

– Jag är och har alltid varit optimist. Men vi kan inte skynda på utvecklingen, det måste få ta sin tid. Det finns absolut hopp om en bättre framtid, men det kanske kommer att dröja länge än. Vi får vänta helt enkelt.

Nerma Jelasić, Haag: ”Förväntningarna är oerhört höga”

Det är i Haag i Nederländerna, drygt 1 400 kilometer från Srebrenica, som några av krigsförbrytelseerna från bland annat just Srebrenica får en rättslig prövning. Det sker vid den internationella FN-tribunalen för brott begångna i forna Jugoslavien, ICTY. Här har över 150 personer ställts inför rätta sedan mitten på 1990-talet. Knappt hälften har fått fällande domar, ett tiotal har friats och resterande rättegångar pågår fortfarande eller är under överklagan.

Tribunalen har från första början varit kritiserad för sin ineffektivitet. Den har också anklagats för att inte vara helt opartisk. Nerma Jelasić som är tribunalens talesperson var tidigare, i egenskap av journalist i hemlandet Bosnien, en av kritikerna, men säger att hennes bild har förändrats något sedan hon kommit att se tribunalen från insidan.

– Om vi försöker föreställa oss en värld utan ICTY så tror jag att det hade varit en sämre värld. Ingen institution är felfri och visst finns det kritik mot oss, men jag upplever att människor i forna Jugoslavien bryr sig om tribunalen och att de ser den som den primära rättsinstansen.

Hon tillägger:

– Samtidigt måste man komma ihåg att utgångspunkten för tribunalen är extremt svår. Förväntningarna är oerhört höga och i praktiken är det omöjligt att motsvara dem. Vi kan inte tillfredsställa alla och måste koncentrera oss på att försöka göra ett bra jobb.